

God, seks en politiek

Themanummer over een spannende driehoeksverhouding

David J. Bos & Marco Derks

In beschaafde conversatie, zo stelt een oude regel, moeten drie onderwerpen worden vermeden: godsdienst, seksualiteit en politiek. Gesprekken daarover zouden namelijk al gauw pijnlijk of ronduit onaangenaam worden. In hedendaagse publieke debatten gaat het echter opmerkelijk vaak over juist deze drie – en over de manier waarop ze zich tot elkaar zouden (moeten) verhouden.

Van religie wordt tegenwoordig vaak gezegd dat het vooral of zelfs uitsluitend thuishoort in de privésfeer. Publieke religie wekt daarom al gauw de verdenking dat ze – net als een potloodventer of straatmadelief – haar plaats niet kent. Toch lijken hedendaagse beleidsmakers, opinieleiders en gewone burgers er niet gerust op dat men gelovigen hun goddelijke gang kan laten gaan. Godsdienst mag dan een privéaangelegenheid zijn, ze zou het niet kunnen stellen zonder voorlichting, bijsturing, monitoring of beleid.

Dat geldt bijvoorbeeld waar het gaat over religie én seksualiteit – en dat is nogal eens. In hedendaagse debatten over religie komt opmerkelijk vaak seksualiteit ter sprake en het omgekeerde geldt eveneens. De verhouding tussen deze twee is anders dan ze vroeger was. Pakweg vijftig jaar geleden gold godsdienst als een vanzelfsprekend gegeven, een legitieme grondslag van sociale organisatie en identiteit, terwijl seksualiteit werd beschouwd als iets dat ongeschikt was aan maatschappelijke belangen. Tegenwoordig lijkt het omgekeerde het geval (zie bijv. Van den Berg et al. 2014; Jordan 2011). Hebben religie en seksualiteit stuivertje gewisseld?

Veel religies hebben iets met seks: ze hebben er de mond vol van. Als je de publieke opinie mag geloven, hebben ze er vooral veel op tegen. De gebrekkige sociale acceptatie van homoseksualiteit, bijvoorbeeld, zou vooral te wijten zijn aan godsdienstige zedenpredikers. Dit verwijt is niet uit de lucht gegrepen, maar het is een versimpeling van een lange, complexe relatie, die op scherp werd gesteld in de jaren zestig: het decennium van religieuze én seksuele ontvoogding. Volgens Linda Woodhead begon in deze jaren de tweede fase van een crisis die aanving in de achttiende eeuw, toen het westers christendom geconfronteerd werd met de eisen van de Rede en de natiestaat. In de *sixties* kreeg het te maken met een nieuwe gestalte van moderniteit: de wending naar subjectiviteit, zelfontdekking en zelfontplooiing, die zo verpletterend tot

uitdrukking kwam in de seksuele revoluties van die jaren (Woodhead 2014; vgl. Van Rooden 2004; McLeod 2007).

Waar kerkgenootschappen zich vroeger van elkaar onderscheidden door het benadrukken van de fijne puntjes van confessie en kerkorde, gaat het sinds de jaren zestig veeleer over de ruimte die ze bieden voor vrijen buiten de gebaande paden van heteroseksuele monogamie (vgl. Derks et al. 2014). Humanisten en vrijzinnigen ('Mijn God trouwt ook homo's') laten zich voorstaan op hun inclusiviteit, evangelischen en gereformeerden daarentegen op hun eigen bijbelgetrouwheid. Het politieke rumoer waartoe dit nogal eens leidt, versterkt de indruk dat hier een zaak van gewicht in het geding is: seksuele ethiek is een levensbeschouwelijke *identity marker* geworden. Daarmee wordt nieuw leven ingeblazen aan vertrouwde tegenstellingen, zoals 'de Verlichting versus religieuze achterlijkheid' of juist 'beginselvastheid versus ongebreideld hedonisme'. Maar ook ontstaan er nieuwe coalities, bijvoorbeeld tussen bepaalde groepen conservatieve protestanten, rooms-katholieken én moslims die tezamen een stokje willen steken voor de emancipatie van vrouwen en LHBTs (Samson et al. 2011).¹

Met dit themanummer willen we licht werpen op de manier waarop religie, seksualiteit en politiek met elkaar verknoopt zijn – of worden – en welke gevolgen dat heeft voor elk van die drie.² Mariecke van den Berg bespreekt de reacties op het werk van een Zweedse kunstenares waarin Jezus partij kiest voor 'de verkeerde kant'. Alle overige bijdragen handelen over Nederland, al laat Mohamed Ajouaou zien hoezeer de gedachtevorming van moslims hier te lande samenhangt met ontwikkelingen aan de overzijde van de Middellandse Zee. Wat hij vooral benadrukt is dat het leven sterker is dan de leer, en dat religieuze gezagsdragers dit beginnen te beseffen. Daan Beekers interviewde jonge moslims en gereformeerden (m/v) over de manier waarop zij gestalte proberen te geven aan een kuise levensstijl in een land waar geen gebrek is aan seksuele prikkels.

Opmerkelijk genoeg gaat het in dit themanummer nauwelijks over twee kwesties waarover tot ver in de twintigste eeuw de ene na de andere vermaning verscheen: zelfbevrediging en anticonceptie. Sommige kerken blijven daarop tegen, maar ze zijn zo verstandig om dat niet al te vaak hardop te zeggen: dat zou ten koste gaan van hun geloofwaardigheid. Anders ligt dat met abortus, waarover in Nederland een lange politieke strijd werd geleverd. Marianne Cense interviewde tienermeiden die in verwachting waren geraakt, en dus moesten beslissen of ze de zwangerschap wilden uitdragen dan wel afbreken.

De partijen die in de abortusdiscussie tegenover elkaar hadden gestaan, traden opnieuw met elkaar in het krijt over de Algemene Wet Gelijke Behandeling. Toen die er eindelijk kwam werd ze overschaduwd door de vrucht van een Paars vluggertje: het ‘homohuwelijk’ – een krachtig symbool van seksuele moderniteit. Marco Derks analyseert de publieke verbeelding van ‘de weigerambtenaar’ en laat zien welke opvattingen over religie, homoseksualiteit en huwelijk hieruit spreken. Politieke opwinding was er de afgelopen jaren ook over de wettelijk verplichte voorlichting over seksuele diversiteit. Sam Meerhoff constateert dat zowel openbare als religieuze scholen onbedoeld de indruk wekken dat LHBTs te beklagen zijn: heteroseksualiteit blijft de norm.

Hedendaagse publieke beeldvorming over religie en homoseksualiteit wordt in twee bijdragen gehistoriseerd. Jolanda van der Lee analyseert politieke debatten van een eeuw geleden, toen de algemene afkeer van homoseksualiteit werd ingezet in de politieke strijd over, bijvoorbeeld, openbare bibliotheken. David J. Bos laat zien dat islam en homoseksualiteit al minstens een eeuw lang met elkaar in verband worden gebracht, maar vaak heel anders dan tegenwoordig. Tot pakweg 1985 werden Turkse, Marokkaanse en homoseksuele Nederlanders vooral beschouwd als lotgenoten. Hoe kon het discours zo’n andere richting nemen?

Er wordt in dit themanummer veel geanalyseerd, gedeconstrueerd en overhoopgehaald, maar het eindigt met een aanzoek: theoloog Ad de Bruijne pleit voor dialoog tussen orthodoxe christenen en verlichte ijverars voor seksuele emancipatie. Volgens hem hebben ze meer met elkaar gemeen dan ze zelf beseffen.

Noten

- 1 LHBT staat voor lesbiennes, homo’s, biseksuelen en transgenders.
- 2 De artikelen zijn gebaseerd op bijdragen aan het symposium “God, seks en politiek”, dat plaatsvond op 13 mei 2016 aan de Vrije Universiteit Amsterdam en dat georganiseerd werd door *Religie & Samenleving* in samenwerking met ForumC (“voor geloof, wetenschap en samenleving”) en het NWO-onderzoeksproject “Contested Privates: the Oppositional Pairing of Religion and Homosexuality in Contemporary Public Discourse in the Netherlands” (Vrije Universiteit Amsterdam en Universiteit Utrecht).

Literatuur

Berg, Mariecke van den, David J. Bos, Marco Derks, Ruard Ganzevoort, Miloš Jovanović, Anne-Marie Korte & Srđjan Sremac (2014),

Religion, Homosexuality, and Contested Social Orders in the Netherlands, the Western Balkans, and Sweden, in: Ganiel, Gladys, Heidemarie Winkel & Christophe Monnot (red.), *Religion in Times of Crisis*, Leiden/Boston: Brill, 116-134.

Derks, Marco, Pieter Vos & Thijs Tromp (2014),

Under the Spell of the Ring: The Role of Marriage in Moral Debates among Orthodox Reformed Christians in the Netherlands, in: *Theology & Sexuality*, 20 (1), 37-55.

Jordan, Mark D. (2011),

The Return of Religion during the Reign of Sexuality, in: Alcoff, Linda Martín & John D. Caputo (red.), *Feminism, Sexuality, and the Return of Religion*, Bloomington & Indiana: Indiana University Press, 39-54.

McLeod, Hugh (2007),

The Religious Crisis of the 1960s, Oxford/New York: Oxford University Press.

Rooden, Peter van (2004),

Oral History en het vreemde sterven van het Nederlands christendom, in: *Bijdragen en Mededelingen betreffende de Geschiedenis der Nederlanden*, 119 (4), 524-551.

Samson, Judith, Willy Jansen & Catrien Notermans (2011),

'The Gender Agenda': New Strategies in Catholic Fundamentalist Framing of Non-Heterosexuality in Europe, in: *Journal of Religion in Europe*, 4 (2), 273-299.

Woodhead, Linda (2014),

Christianity: A Very Short Introduction, (2e druk), Oxford: Oxford University Press.